

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Козак Ю.Г.
“ _ ” _ _ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему: **«Удосконалення експортної діяльності підприємства в галузі харчової промисловості (на прикладі СП «Вітмарк-Україна» ТОВ)»**

Виконавець:

студентка ФМЕ, гр.64

Семещенко Катерина Михайлівна

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор кафедри МЕВ

Козак Юрій Георгійович

/підпис/

АНОТАЦІЯ

Семещенко К.М., Удосконалення експортної діяльності підприємства в галузі харчової промисловості (на прикладі СП «Вітмарк-Україна» ТОВ),
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності
292 «Міжнародні економічні відносини» за магістерською програмою
«Міжнародні економічні відносини»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є експортна діяльність СП «Вітмарк-Україна» ТОВ у галузі харчової промисловості та процес її вдосконалення. У роботі розглядаються теоретичні основи експортної діяльності великих промислових підприємств: визначено поняття експортної діяльності підприємства, досліджено та узагальнено чинники, що впливають на її ефективність, наведено методи оцінювання ефективності експортної діяльності.

Проаналізовано чинники, що впливають на експортну діяльність СП «Вітмарк-Україна» ТОВ (за допомогою інструменту SWOT- та PEST- аналізу), проведено аналіз експортної діяльності підприємства, проаналізовано показники ефективності експортної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ.

Запропоновано основні напрями удосконалення експортної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ у галузі харчової промисловості за рахунок оптимізації організаційної структури та нарощування експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: експортна діяльність підприємства, експорт, ефективність експортної діяльності, фактори ефективності експортної діяльності, галузь харчової промисловості, експортний потенціал, «Вітмарк-Україна».

ANNOTATION

Semeshchenko K.M., Improving the export activities of the food industry enterprise (on the example of JV "Vitmark-Ukraine" LTD.)
thesis for Master degree in specialty 292 «International economic relations» under the program
«International economic relations»,
Odessa National Economic University
Odessa, 2020

Thesis consists of three chapters. Object of the study is the export activity of JV "Vitmark-Ukraine" Ltd. in the food industry and the process of its improvement. Diploma thesis deals of export activity of large industrial enterprises are considered in the work: the Concept of export activity of the enterprise is defined, the Factors influencing its efficiency are investigated and generalized, methods of estimation of efficiency of export activity are resulted.

The SWOT- and PEST- analysis of factors influencing JV "Vitmark-Ukraine" Ltd. analyzed the efficiency activity of the enterprise, analyzes the economic analysis of the export efficiency.

The main directions of improvement of export activity of JV "Vitmark-Ukraine" Ltd. in the Food Industry by optimizing the organizational structure and increasing the export potential of the enterprise are proposed.

Keywords: export activity of the enterprise, export, efficiency of export activity, factors of efficiency of export activity, branch of food industry, export potential, "Vitmark-Ukraine".

ЗМІСТ

ВСТУП	4	<input type="text"/>
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУМІСНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	7	
1.1. Сутність та особливості експортної діяльності сумісних підприємств.....	7	
1.2. Специфічні риси здійснення експортної діяльності сумісних підприємств в галузі харчової промисловості.....	18	
1.3. Методи оцінки експортної діяльності підприємств в галузі харчової промисловості.....	30	
Висновки до розділу 1.....	42	<input type="text"/>
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ У ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	44	
2.1. Організаційно-економічна характеристика СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ, як суб'єкта експортної діяльності.....	44	
2.2. Аналіз чинників, що впливають на експортну діяльність СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ.....	55	
2.3. Аналіз показників експортної діяльності СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ.....	71	
Висновки до розділу 2.....	81	<input type="text"/>
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ У ГАЛУЗІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	82	
3.1. Оптимізація організаційної структури, як чинник покращення експортної діяльності СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ.....	82	
3.2. Вдосконалення експортної діяльності СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ, за рахунок впровадження CRM-системи.....	87	
3.3. Нарощування експортного потенціалу завдяки визначенню стратегії бізнесу СП «ВІТМАРК-УКРАЇНА» ТОВ на ринку галузі харчової промисловості.....	94	
Висновки до розділу 3.....	99	<input type="text"/>
ВИСНОВКИ.....	100	<input type="text"/>
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	05	<input type="text"/>
	10	<input type="text"/>

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. В останні десятиліття Україна та її суб'єкти господарювання отримали можливість участі в міжнародному співробітництві, яка відкрилася в результаті корінних перетворень в економічному та політичному напрямку розвитку країні. Експортна діяльність, як один з видів зовнішньоекономічної діяльності, є беззаперечним фактором успіху у розвитку промислових підприємств. Проведення експортних операцій являється вагомою передумовою для розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що дозволяє також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку. Теперішній час є періодом взаємозалежності національних економік, розвитку міжнародних економічних відносин, світової торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності. Експортна діяльність також розвивається в прискореному процесі глобалізації економічної діяльності.

Слід зазначити, що науково-методичне обґрунтування вирішення проблеми узагальнення чинників експортної діяльності на рівні підприємств, що є представниками окремих галузей, в економічній літературі представлено не системно. Наприклад, відсутній системний підхід до дослідження впливу факторів на експортну діяльність підприємств харчової промисловості. У рамках дослідження зроблено спробу узагальнити головні чинники, які впливають на здійснення експорту українськими представниками галузі продовольства та харчування.

Крім того, українським підприємствам на ринку харчової промисловості потрібно постійно підвищувати свою ефективність, також необхідно постійно нарощувати свій експортний потенціал, бо висока ступінь конкуренції на ринку харчової промисловості України призводить до того, що отримувати прибуток у цій сфері стає важче. Вищевикладене обумовлює обрану тему та актуальність випускної роботи.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Головною метою дослідження є аналіз експортної діяльності підприємства в галузі харчової промисловості на прикладі СП «Вітмарк-Україна» ТОВ розробка заходів щодо її вдосконалення та нарощування експортного потенціалу.

Для реалізації поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- визначити економічну сутність поняття «експортна діяльність»;
- проаналізувати фактори і умови експортної діяльності підприємства в галузі харчової промисловості;
- визначити методика оцінки ефективності експортної діяльності підприємств;
- здійснити аналіз експортної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ на ринку харчової промисловості;
- здійснити SWOT- та PEST- аналіз чинників, які впливають на зекспортну діяльність СП «Вітмарк-Україна» ТОВ;
- розглянути впровадження збутової програми удосконалення експортної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ;
- розробити заходи щодо нарощування експортного потенціалу діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ на ринку харчової промисловості.

Об'єктом дослідження є експортна діяльність СП «Вітмарк-Україна» ТОВ на ринку харчової промисловості та процес її вдосконалення.

Предмет дослідження є теоретико-методичні та практичні засади здійснення щодо удосконалення та здійснення експортної діяльності підприємств на ринку харчової галузі.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі було застосовано такі методи дослідження, як табличний та графічний методи, узагальнення та синтезу, порівняльного, статистичного та економічного аналізу, графічні методи, методи SWOT- та PEST- аналізу. Робота здійснена з використанням офісного пакету MS Office - Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Для написання роботи було використано такі джерела інформації як навчальні посібники, підручники,

монографії, публікації у періодичних виданнях, матеріали звітності підприємств, матеріали науково-практичних конференцій, електронні ресурси. Було проаналізовано наукові праці провідних авторів, таких як В.І. Бойка, І.В. Бураковського, В.І. Власова, П.І. Гайдуцького, В.І. Губенка, С.І. Дем'яненка, С.І. Кваші, І.В. Кобути, В.О. Олійника, А.А. Фесини, А.С. Філіпенка, О.М. Шпичака, О.І. Юхновського та інших. Інформаційно-довідковою базою є нормативно-правові акти України, спеціальна наукова література, Інтернет-джерела, статистична інформація Державної служби статистики України, внутрішня звітність СП «Вітмарк-Україна» ТОВ.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опубліковано статтю на тему «Чинники впливу на експортну діяльність підприємств галузі харчової промисловості України» на конференції «IX Международная научно-практическая конференция “MODERN SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS”» (15-17 листопада 2020 року Стокгольм, Швеція) обсягом 0,6 авт.арк.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (44 найменування) та 2 додатків. Основний зміст роботи вкладено на 113 сторінках, у тому числі 8 таблиць та 20 рисунків.

ВИСНОВКИ

В ході даної роботи вивчалися такі поняття, як експортна діяльність та підприємство, та як висновок ми робимо, що експортна діяльність підприємства на ринку харчової промисловості в сучасних ринкових умовах, не тільки в Україні, але й в усьому світі, набуває все більшою мірою важливого значення.

На сьогоднішній день, експортна діяльність стосовно експорту в галузі харчової промисловості стала головним фактором, що вплинув на значний розвиток харчового виробництва. За кількістю експорту Україна займає впевнену позицію на світовому ринку харчових галузей.

Підвищується частка експорту продукції підприємств харчової промисловості. В подальшому експортна діяльність України повинна бути спрямована на поетапного обґрунтоване виведення вітчизняних підприємств на міжнародний рівень, збільшення експорту, захист вітчизняного продавця відповідно до ситуації на міжнародному ринку.

Харчова промисловість – одна з найбільших і найважливіших галузей промисловості України. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки та продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього та зовнішнього ринків, рівень життя населення.

Це дозволяє підприємствам харчової промисловості знайти партнерів серед іноземних фірм, та, як наслідок, використовувати новітні технології, закуповувати обладнання та сировину та випускати на ринок продукцію європейського рівня.

Продуктивність державного регулювання галузі допоможе визначити критерії оцінки продовольчої безпеки і забезпечення їх в законодавчому полі; своєчасні операції інтервенції, засновані на ринкових цінах; використання механізму бюджетних субсидій і обмежень на експорт харчових галузей за об'єктивної неможливості регулювання ринковим механізмом та інтервенційних заходів, використання в критичних ситуаціях, альтернативних методів регулювання ринку; попередню публікацію списку

об'єктів державного цінового регулювання та рівня граничних цін, з урахуванням глобальних чинників, що визначають коливання цін; реалізація національної програми економічного розвитку ринку харчової галузі і програм підвищення конкурентоспроможності переробної промисловості України; моніторинг і контролювання точності надання інформації до державної статистики; посилення співпраці державного сектору з міжнародними недержавними організаціями.

Експортна діяльність підприємства – цілісна система та сукупність заходів щодо планування, організації та контролю, яка забезпечує досягнення підприємством унікальності, визнання та відображення образу в цілому.

Чинники, які мають вплив на організацію експортної діяльності підприємств, можна розбити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До внутрішніх чинників відносять: масштаби зовнішньоекономічної діяльності; витрати; складність продукції; досвід; контроль. До зовнішніх чинників підприємств відносять: економічна свобода; конкуренція; присутність у державі; ризики. Якщо не проаналізувати ці фактори, які формують систему конкурентного середовища підприємства, неможливо здійснювати практичну роботу на ринку.

Методи аналізу експортної діяльності підприємства ґрунтується на системному, комплексному вивченні, обчисленні та узагальненні впливу чинників на результати його зовнішньоекономічної діяльності завдяки обробці спеціальними способами системи джерел інформації для підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків.

Продуктивність державного регулювання галузі харчової промисловості допоможе визначити критерії оцінки продовольчої безпеки і забезпечення їх в законодавчому полі; своєчасні операції інтервенції, засновані на ринкових цінах; використання механізму бюджетних субсидій і обмежень на експорт за об'єктивної неможливості регулювання ринковим механізмом та інтервенційних заходів, використання в критичних ситуаціях, альтернативних методів регулювання ринку; попередню публікацію списку

об'єктів державного цінового регулювання та рівня граничних цін, з урахуванням глобальних чинників, що визначають коливання цін; реалізація національної програми економічного розвитку на ринку харчової промисловості програм підвищення конкурентоспроможності переробної промисловості України; моніторинг і контролювання точності надання інформації до державної статистики; посилення співпраці державного сектору з міжнародними недержавними організаціями.

Таким чином, загальні втрати членів ланцюга продажу харчових культур через жорстку адміністративну політику, часті і радикальні зміни в процесі законодавчої бази, значне погіршення інвестиційного клімату призводять до зниження доходів і значних втрат держави.

СП «Вітмарк-Україна» ТОВ є лідером-експортером на ринку харчової промисловості в Україні. Штаб-квартира компанії знаходиться в місті Одесі за адресою пров. Високий, 22. Компанія має у своїй структурі філії по всій країні, основні з яких знаходяться у Києві, Львові, Харкові, Дніпрі. Основне завдання філій - торгова діяльність в закріпленому регіоні. в усіх обласних центрах і великих райцентрах функціонують торговельні представництва (загальна кількість – більше 30). Крім того, у великих містах працюють пріоритетні команди, які обслуговують мережі Ho-Re-Ca, гіпермаркети, опт, а також корпоративних замовників.

Компанія «Вітмарк-Україна» займає провідні позиції на українському ринку соків і напоїв, а також на ринку дитячого харчування в сегменті фруктових-овочевих соків і пюре. За підсумками 2019 частка компанії на ринку дитячого харчування становить близько 40%. У сокової категорії продукція всіх брендів компанії займає 35% українського ринку.

На сьогоднішній день продуктовий портфель бренду має такими пропозиціями: 100% соки і нектари Jaffa в новій рецептурі, фруктові-ягідні смузі-пюре Jaffa Fruit Pouch без доданого цукру, збагачені вітамінами і рослинними екстрактами напої з соком Jaffa Vital, фруктові коктейлі Jaffa Smoothy.

Дослідивши особливості організаційної структури та напрямів експортної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ було визначено основні чинники, що пливають на цю діяльність. До цих чинників можна віднести як і класичні особливості діяльності будь-якого підприємства галузі харчової промисловості, також треба віднести особливості функціонування саме ходигнгу який спеціалізується на виробництві соків, нектарів, соковмісних напоїв, дитячого харчування, пюреобразних і концентрованих напівфабрикатів.

Також було зазначено, що СП «Вітмарк-Україна» ТОВ здійснює дуже широку діяльність у виробництві великого товарного асортименту, але проаналізувавши стає зрозуміло, що усі ці заходи сприяють підвищенню ефективності експортної діяльності підприємства.

Стратегічним напрямком діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ є продаж власної продукції та напівфабрикатів. Ряд підрозділів компанії бере участь в реалізації цього напрямку. Розмежування питань, віднесених до компетенції кожного відділу і окремих співробітників і ефективного механізму співпраці між відділами та службами сприяє підвищенню ефективності компанії.

Розглянуті основні напрямки вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності СП «Вітмарк-Україна» ТОВ. Зокрема проведено аналіз вдосконалення експортної стратегії СП «Вітмарк-Україна» ТОВ де виявлено – розширення експортного відділу шляхом додавання однієї одиниці до штабу – спеціаліст з підтримки продажів, що значно підвищить результативність експортних операцій та забезпечить високий рівень конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку в галузі харчової промисловості.

Також наведені пропозиції, щодо нарощування експортного потенціалу підприємства:

- 1) Особливу увагу слід надати впровадженню CRM-системи для СП «Вітмарк-Україна» ТОВ, що дасть особливий підхід до ведення бізнесу, при

якому на перше місце діяльності компанії ставиться клієнт, підвищення рівня продажів, оптимізації маркетингу і поліпшення обслуговування клієнтів шляхом збереження інформації про клієнтів і історію взаємин з ними, встановлення і поліпшення бізнес-процесів і подальшого аналізу результатів.

2) Учасі у міжнародних виставках, які дозволять найбільш ефективно вивчити кон'юнктуру, пошуки потенційного споживача, встановлення ділових контактів, коопераційних зв'язків, налагодження ділового співробітництва, підбору потенційних інвесторів та інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність : навчальний посібник. / за ред. Ю. Г. Козака. – вид. 6-те, перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2019. – 292 с.
2. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" // ВВР України. — 1991. — № 29. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
3. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Ржепішевський К.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: кредитно-модульний 3-78 курс: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. та доп. / За ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, К.І. Ржепішевського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 288 с.
4. Експортувати просто. Експорт Step by Step 10 кроків від виробництва до експорту: Практичний посібник/Автори: В.Кравченко, А. Голятко, Д. Копий, А.Полянський, И. Шинкаренко, А. Короп, А. Гайдук, В. Маевський, А. Голиздра. – «Саміт-книга», 2016. – С. 18-20.
5. Експортна діяльність підприємств: Підручник для вузів / І.В.Багрова, Н.І.Редіна, В.Є.Власюк, О.О.Гетьман; За ред. д-ра екон. наук проф. І.В.Багрової. – Київ, Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с.
6. Стратегії виходу підприємств на зовнішні ринки / Л.Г. Ліпич, А.О. Фатенок-Ткачук // Культура народів Причорномор'я. — 2017. — № 102. —146-151 с.
7. Андришин В. П. Фактори ефективності експортної діяльності підприємства / В. П. Андришин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», випуск 5. - 2014. – С. 11-14.
8. Кузьмін О.Є. Організація експортної діяльності підприємства / О.Є. Кузьмін, А. В. Демчук // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції/ Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 173-174.

9. Конєв С.О. Критерії та основні способи виходу вітчизняних підприємств на міжнародний ринок за сучасних умов функціонування / Економічний аналіз: зб. статей – Хмельницький 2012. – Вип.10 частина 3.

10. Гудзь П.В. Обґрунтування для промислового підприємства стратегії проникнення на зовнішній ринок / Наукова статті – Запоріжжя, 2016.

11. Козак Ю.Г. Логвінова Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємство-регіон: навчальний посібник. / за ред. Ю. Г. Козака. – вид. 6-те, перероб. та доп. – К.: Освіта України, 2016. – С. 300.

12. Ефективна економіка № 9, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=708>

13. Козак Ю. Г. Міжнародна торгівля: підручник: навч.посібник / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, Н. В. Притула та інші. - 5-те вид. перероб. та доп. - Київ-Катовіце-Краков: Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.

14. Офіційна сторінка. Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

15. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: Навч. посіб. / Ю.Г. Козак, Д.Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон та ін. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 672.

16. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Сіваченко І.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навчальний посібник; 2-ге вид., перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006.- С. 792.

17. Україна увійшла в десятку експортерів соків до ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukraina-vvijsla-v-desatku-eksporteriv-sokiv-do-es>

18. Україна увели сила экспорт соков в три раза [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/07/20/649854/>

19. Тюха І.В. Стан та перспективи розширення закордонних ринків збуту вітчизняних підприємств // Ефективна економіка – Київ, 2012.- С. 34.

20. Должанський, І.З. Конкурентоспроможність підприємства: Навчальний посібник. [Текст] / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с. – Бібліогр.: С. 377-381.

21. Галушка В. В. Аналітичне забезпечення в системі управління підприємством / В. В. Галушка // Схід. – 2011. – № 2 (109). – С. 19-22.

22. Алексеев А. Н. Исследование систем управления : учебный курс [Электронный ресурс] / А. Н. Алексеев. – Режим доступа: <http://www.e-college.ru/xbooks/xbook192/book/index/index.html>.

23. Офіційний сайт холдингу «Вітмарк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://vitmark.com/>

24. Вітмарк – підсумки року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://forbes.net.ua/company/1339>

25. NOMIS / Бази даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://nomis.com.ua/ru/22480087>

26. МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ. СЕКТОРАЛЬНА ЕКСПОРТНА СТРАТЕГІЯ 2019–2023 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.me.gov.ua/>

27. Сукач О. О. Вирішення проблем оцінювання ефективності праці на промислових підприємствах / О. О. Сукач // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва», присвяченої 85-річчю ХНАДУ (м. Харків, 27 листопада 2015 р.): – Харків: ФОП Крамаренко Ю. М. – 2015. – С. 86-87.

28. Сукач О. О. Удосконалення оцінювання ефективності праці на промислових підприємствах / О. О. Сукач // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5 (167). – С. 405-412.

29. Літвінова В. О. Оцінка порівняльної ефективності шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції / В. О. Літвінова, Ю. А. Єгунов // Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями

підвищення : монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – С. 141-159.

30. Моделі стратегічного планування [Електронний ресурс] // Бібліотека економіста. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.if.ua/book/101/6927.html>

31. Севастьянов Р.В., Рябко Д.В. Шляхи та фактори зниження собівартості продукції промислового підприємства/Економіка – зб. статей – Запоріжжя, 2014.

32. Іщук К.В. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства в умовах кризи International Scientific Journal [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/>

33. Голиков А. А. Оценка устойчивости внешнеэкономической деятельности предприятия: [учеб. пособ.] / А. А. Голиков, О. В. Веселова. — Челябинск : Челябинский государственный университет, 2000. — С.59

34. Уханова І.О., Іщук К.В. Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства в умовах кризи International Scientific Journal [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.inter-nauka.com/>

35. World Bank and FAO. 2012. The grain chain: food security and managing wheat imports in Arab countries. Washington, DC, The World Bank. Access mode: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23964>

36. FAO and OECD. 2015. OECD-FAO Agricultural Outlook 2015–2024. Paris, OECD Publishing. Access mode: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23964>

37. Хареба В. Научное обеспечение развития пищевой промышленности Украины / В. Хареба // Пищевая и перерабатывающая промышленность. – 2009. - № 2-3 (354). – С. 4-7с клиентами?»

38. Что такое «Управление взаимоотношениями с клиентами»? ярмарки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.terrasoft.ua/page/crm-definition>

39. ШО TAKE CRM // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.bitrix24.ua/articles/crm_what_is.php
40. CRM для експорту // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://explore.in.ua/news/tpost/4v063oh878-crm-dlya-eksportu>
41. МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ. Міжнародні виставки та ярмарки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://epo.org.ua/exhibitions/>
42. SIAL Paris 2020 – крупнейшая в Европе выставка продукции пищевой промышленности // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://expoclub.ru/>
43. Лайфхаки для экспортеров. Покажи себя сам. Как подготовить бизнес к международным выставкам // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://biz.liga.net/uaexport>
44. Зачем компании участвовать в профессиональных выставках и конференциях? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.smileexpo.ru>